

# SUOČAVANJE ADOLESCENATA I ODRASLIH SA SVAKODNEVNIM STRESNIM SITUACIJAMA

Vlatka ŠIMUNOVIĆ  
Županijska bolnica, Čakovec

UDK: 159.942.5-053.8

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 2. 7. 1997.

U ovom radu, koji se zasniva na teoriji stresa i suočavanja, ispitane su dobne i spolne razlike u suočavanju sa stresovima iz svakodnevnog života na uzorku od 245 odraslih i adolescenata pomoću Upitnika načina suočavanja sa stresom. Rezultati su pokazali da se odrasli puno više od adolescenata služe aktivnim rješavanjem problema u svakodnevnim stresnim situacijama, a adolescenti se više služe izbjegavanjem i poricanjem problema, samookrivljanjem, te priželjkivanjem-izbjegavanjem. Provjerene su dvije teorije dobnih razlika u suočavanju: razvojna i kontekstualna. Rezultati podržavaju razvojnu interpretaciju koja kaže da se načini suočavanja mijenjaju kako ljudi stare, zbog inherentnih promjena vezanih uz razvojnu dob. Spolne razlike pojavile su se samo kad rezultati nisu bili korigirani za dob. Analizirajući razlikuju li se po načinima suočavanja ispitanici s obzirom na dob i spol, ponovno se dominantom pokazala dobna razlika. Razmotrene su mogućnosti uporabe rezultata ovog rada u unapređivanju načina suočavanja odraslih i adolescenata.

## UVOD

Teorijsko polazište ovog rada predstavlja teorija stresa i suočavanja Richarda S. Lazarusa i njegovih suradnika (Arambašić, 1994.; Lazarus i Folkman, 1984.; Monat i Lazarus 1991.; Nitsch, 1981.; Petrović, 1984.; Rueger i sur., 1990.; Šimunović, 1994.; Vizek-Vidović, 1990.). Unutar postojećih teorija suočavanja sa stresnim situacijama ova je teorija najrazrađenija, najviše potkrijepljena eksperimentalnim dokazima i uspijeva prevladati nedostatke dotadašnjih tradicionalnih teorija suočavanja: animalne i psihoanalitičke.

Animalni model na osnovi eksperimenata na životinjama suočavanje definira kao niz akcija čiji je cilj kontrola averzivnih okolinskih uvjeta. Središnju temu animalnog modela predstavlja jednodimenzionalni koncept stanja pobuđenosti, istraživanje je u velikoj mjeri usredotočeno na izbjegavanje te se na taj način malo može saznati o strategijama koje su toliko važne u ljudskom reagiranju – kognitivnom suočavanju i obrani (Lazarus i Folkman 1991.). Nasuprot tome, u središtu Lazarusove teorije suočavanja upravo su kognitivni procesi interpolirani između stresnog podražaja i reakcije na stresnu situaciju.

Psihoanalitičke teorije suočavanja (Lazarus i Folkman, 1984.; Rueger et al., 1990.) posebno naglašavaju hijerarhijski poredak u kojem je suočavanje shvaćeno kao najzreliji i najnapredniji ego-proces koji zatim slijede obrane i, na dnu hijerarhije, fragmentacija. Pod suočavanjem se tu podrazumijevaju realistične i fleksibilne misli i akcije koje rješavaju probleme i time reduciraju stres. Obrambeni mehanizmi procjenjuju se većinom kao maladaptivni i rijetko povoljni načini ponašanja. Lazarus i Folkman (1984.) drže da psihoanalitički pristup brka proces suočavanja s rezultatom, jer neke procese drži superiornim drugima. Oni misle da efikasnost nije karakteristika nekih adaptivnih procesa, nešto što nedostaje drugim adaptivnim procesima, već se efikasnost procjenjuje vodeći računa o tome je li određeni proces suočavanja za određenu osobu pod određenim okolnostima uspješan ili ne.

Psihoanalitička ego-psihologija suočavanje shvaća kao stil ponašanja, odnosno crtu ličnosti. Prema tom shvaćanju, osoba se uvijek na isti način ponaša kad se nađe u stresnoj situaciji. Međutim, istraživanja su pokazala da poznavanje nečijeg stila ponašanja ne daje informacije o tome kako će se određena osoba zaista suočiti u konkretnoj stresnoj situaciji (Folkman i Lazarus, 1985.). Stoga Lazarus i suradnici u svojem modelu ponajprije naglašavaju dinamičnost procesa suočavanja, ističući promjenljivost načina suočavanja u vrlo različitim stresnim situacijama s kojima neka osoba mora izaći na kraj. (Folkman i Lazarus, 1985.; Krohne, 1990.; Lazarus i Folkman, 1991.).

Modeli suočavanja dijele se na jednodimenzionalne i višedimenzionalne. Jednodimenzionalni prevladavaju u konceptualizacijama suočavanja kao crte. Oni evaluiraju suočavanje na jednoj dimenziji i time zanemaruju kompleksnost i varijabilnost stvarnog procesa suočavanja. U određenim situacijama, međutim, potrebno je upotrijebiti cijeli niz strategija da bi se sa situacijom suočili, i to je bilo polazište Lazarusu i suradnicima pri konstrukciji skala koje takvu kompleksnost mogu zahvatiti (Cohen, 1991.; Rueger et al., 1990.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

U središtu teorije stresa i suočavanja Lazarusa i suradnika nalaze se dva pojma: subjektivni procesi procjene i procesi suočavanja.

Procjene odražavaju značenje trenutačnog događaja za dobrobit jedne osobe. Tri su vrste procjena: primarna, sekundarna i ponovna procjena. Primarna procjena odnosi se na prosudbu o tome ugrožava li potencijalno događaj osobu. Osoba određen događaj procjenjuje kao irelevantan, povoljan/pozitivan ili stresan. Procjena je li događaj stresan pojavljuje se u tri oblika: situacija se može procijeniti kao šteta/gubitak, prijatna ili izazov.

U sekundarnoj procjeni osoba prosuđuje kakve su joj mogućnosti suočavanja s određenom situacijom, procjenjuje svoje snage i izbore koji joj se nude.

Nakon što osoba procijeni ugrožava li je određena situacija te kakve su joj mogućnosti suočavanja na raspolaganju, bira strategije suočavanja s tom situacijom, suočava se s njom i na osnovi povratnih informacija iz tog procesa ponovno procjenjuje stresnu situaciju, ponovno procjenjuje vlastite mogućnosti suočavanja i ponovno bira načine suočavanja.

U tom smislu ta je teorija transakcijska, jer osobu i okolinu promatra u dinamičkom odnosu.

Ta je teorija također i kognitivna, jer je njezina središnja pretpostavka da transakcije između pojedinca i situacije počinjavaju na kognitivnim procesima, tj. procjenjivačkim opažanjima, mislima i zaključcima.

Uz proces procjene, drugi važni koncept na kojem se zasniva transakcijski model suočavanja predstavlja koncept suočavanja. Suočavanje je tu definirano kao kognitivna i bihavioralna nastojanja koja se stalno mijenjaju, a cilj im je da svladaju specifične eksternalne i/ili internalne zahtjeve za koje je osoba procijenila da iscrpljuju ili nadilaze njezine snage (Lazarus i Folkman, 1984: 141).

Prema mišljenju Lazarusa i suradnika, suočavanje ima dvije glavne i općenito prihvaćene funkcije: reguliranje stresnih emocija (suočavanje usmjereno na emocije ili palijativno suočavanje) te mijenjanje poremećenog odnosa između osobe i okoline (suočavanje usmjereno na problem ili instrumentalno suočavanje). Gotovo u svakoj stresnoj situaciji ljudi rabe i jedan i drugi način suočavanja (Folkman i Lazarus, 1980., 1985.). Lazarus i suradnici naglašavaju da suočavanje nije isto što i ovladavanje situacijom. Proces suočavanja koji se koriste da bi se tolerirale nesvladive teškoće, ili da bi ih se minimaliziralo, prihvatilo ili ignoriralo, isto su tako važne u adaptacijskom repertoaru jedne osobe kao i strategije rješavanja problema čiji je cilj ovladavanje situacijom.

U istraživanjima koja su slijedila Lazarus i suradnici naglašavaju multidimenzionalno gledište procesa suočavanja te

razlikuju osam načina suočavanja usmjerenih na problem, odnosno na emocije: suprotstavljanje, distanciranje, samokontrolu, traženje socijalne potpore, preuzimanje odgovornosti, izbjegavanje, plansko rješavanje problema, pozitivnu ponovnu procjenu (Folkman et al., 1986.a). Ti načini suočavanja predstavljaju u istraživanjima najčešće rabljeno faktorsko rješenje revidiranog Upitnika načina suočavanja sa stresom. Taj upitnik bio je rabljen i u našem istraživanju te je detaljnije opisan u poglavlju Postupak. O drugim faktorskim rješenjima ovog upitnika te drugim predloženim načinima suočavanja vidjeti Aldwin i Revenson, 1987.; Cohen, 1991.; Felton i Revenson, 1987.; Folkman i Lazarus, 1985.; Rueger et al., 1990.

### **Dobne razlike u načinu suočavanja sa stresom**

U istraživanjima suočavanja sa stresom često se ispituju neke varijable za koje se drži da su relevantne za proces suočavanja. Tako se postavlja i pitanje mijenjaju li se načini suočavanja tijekom procesa starenja.

Rezultati nekih istraživanja pokazali su da ne postoji povezanost dobi i suočavanja (Billings i Moos, 1981.; Folkman i Lazarus 1980.), a tamo gdje različite dobne skupine rabe različite mehanizme suočavanja da se čini da je to u velikoj mjeri u funkciji različitih tipova stresa koje doživljavaju (McCrae, 1982.; McCrae, 1989.). Rezultati tih istraživanja teško se mogu uspoređivati zbog razlika u dobi ispitanika, metoda selekcioniranja stresnih događaja i mjera suočavanja. Bez obzira na to, svi ti rezultati općenito su konzistentni s kontekstualnom teorijom odnosa dobi i suočavanja koja sugerira da su dobne promjene u suočavanju rezultat promjena u izvorima stresa s kojima se ljudi suočavaju.

Nasuprot tim istraživanjima postoje istraživanja u kojima su dobivene dobne razlike u suočavanju sa stresom (Felton i Revenson, 1987.; Folkman i sur., 1987.; Irion i Blanchard-Fields, 1987.). Adolescenti češće koriste obrambene mehanizme kao bijes, neprijateljsku reakciju i samookrivljanje, a ono što se uvjetno naziva adaptivnim načinom suočavanja karakteristično je za kasniju odraslu dob (Irion i Blanchard-Fields, 1987.). Odrasli, za razliku od starijih ljudi, više rabe aktivnije načine suočavanja (Felton i Revenson, 1987.; Folkman i sur., 1987.). Rezultati tih istraživanja u skladu su s razvojnom teorijom koja podržava ideju da postoje inherentne promjene u načinima suočavanja kako ljudi postaju stariji.

### **Spolne razlike u suočavanju sa stresom**

Postoje studije prema kojima se žene služe manje efikasnim mehanizmima suočavanja. One češće rabe selektivno ignori-

ranje (Pearlin i Schooler, 1978.) te izbjegavanje (Billings i Moos, 1981.), a ti su načini suočavanja povezani s pogoršanjem efikasnosti. U tim studijama, međutim, muškarci i žene su se suočavali u vrlo različitim kontekstima: muškarci su bili zaposleni, a žene pretežno kućanice.

Folkman i Lazarus (Folkman i Lazarus, 1980.) zaključili su da se, suprotno stereotipnim vjerovanjima, muškarci i žene prilično slično suočavaju. Muškarci, doduše, rabe više suočavanja usmjerena na problem, ali samo na poslu i u situacijama koje moraju prihvatiti te u situacijama koje zahtijevaju dodatne informacije. Nema spolnih razlika kod suočavanja usmjereno na emocije. Folkman, Lazarus, Pimley i Novacek (Folkman i sur., 1987.) zaključili su da spolne razlike u suočavanju nisu tako izrazite kao dobne razlike te da najjasniju spolnu razliku predstavlja samokontrola koju muškarci rabe više od žena i pozitivna ponovna procjena koju žene rabe više od muškaraca.

Postoji tek nekoliko istraživanja u kojima su žene i muškarci bili izjednačeni po zanimanjima i socijalnom statusu i ona pokazuju vrlo malo spolnih razlika u načinima suočavanja (prema Hudek Knežević, 1994.).

## CILJEVI

---

Ciljevi ovog rada bili su sljedeći:

1. Ispitati razlikuju li se po načinima suočavanja sa stresom odrasli od adolescenata.
2. Ako se dobne razlike u suočavanju pojave, ispitati mogu li se one objasniti kontekstualnom ili razvojnom teorijom odnosa dobi i suočavanja, i to tako da se ispita razlikuju li se po načinima suočavanja sa stresom odrasli od adolescenata u dva subjektivno procijenjena konteksta: kontekstu prijetnje i kontekstu gubitka. Ako se budu značajno razlikovali odrasli u kontekstu prijetnje i gubitka od adolescenata u kontekstu prijetnje i gubitka, bit će primjenjiva razvojna teorija. Ako se budu značajno razlikovali odrasli i adolescenti u kontekstu prijetnje od odraslih i adolescenata u kontekstu gubitka, to će biti dokaz da je valjana kontekstualna teorija odnosa dobi i suočavanja sa stresom.
3. Ispitati razlikuju li se po načinima suočavanja sa stresom muški i ženski ispitanici.
4. Ispitati razlikuju li se po načinu suočavanja sa stresom ispitanici s obzirom na dob i spol, odnosno, razlikuju li se po načinu suočavanja četiri skupine ispitanika: muškarci, žene, mladići i djevojke.

## ISPITANICI

---

Ispitanici su bili 164 adolescenta i 81 odrasli. Adolescenti su bili učenici trećih razreda srednjih stručnih škola u Zagrebu.

## POSTUPAK

---

Njihova prosječna kronološka dob iznosila je  $M=17,53$  godine,  $SD=0,76$ . 76 ispitanika bile su djevojke, a 88 mladići.

U skupini odraslih bio je 51 muškarac i 30 žena, u dobi između 30 i 40 godina. U trenutku testiranja svi odrasli ispitanici su bili zaposleni u Zagrebu. Svi odrasli imali su završenu jednu od srednjih stručnih škola. Njihova prosječna dob bila je  $M=34,22$  godine,  $SD=2,77$ .

Podaci su bili prikupljeni u tijeku 1992. i 1993. godine. Načini suočavanja ispitivani su pomoću revidiranog Upitnika načina suočavanja sa stresom (*Ways of Coping*) (Folkman i Lazarus, 1985.; Folkman i sur., 1986.a; Lazarus i Folkman, 1984.; Rueger i sur., 1990.; Šimunović, 1994.).

Revidiran upitnik načina suočavanja je skala koja se sastoji od 66 čestica koje sadrže širok raspon behavioralnih i kognitivnih strategija suočavanja kojima se ljudi služe da bi izašli na kraj s internalnim i/ili eksternalnim zahtjevima specifične stresne situacije.

Originalni Upitnik načina suočavanja konstruirali su Lazarus, Folkman, Schaefer i suradnici na Stress an Coping-projektu Sveučilišta California Berkeley, polazeći od svoje kognitivno transakcijske teorije stresa i suočavanja. Ovaj instrument nije konstruiran za procjenjivanje stilova suočavanja ili crta ličnosti koje određuju određen stil suočavanja. Taj instrument konstruiran je kao mjera procesa: svaka primjena usmjerena je na proces suočavanja u specifičnoj stresnoj situaciji.

Metodološki upitnik u svojoj revidiranoj formi nudi najbolje konstruiran instrument ove vrste (Tennen i Herzberger, 1985.).

U našem istraživanju ispitanici su najprije ukratko opisali najstresniju situaciju koju su doživjeli u posljednja dva mjeseca. Zatim su procijenili intenzitet te stresne situacije na skali od 0 (uopće me nije uznemirila, uopće je nisam doživio kao stresnu) do 6 (to je nešto što me u životu najviše uznemirilo, nešto najstresnije što mi se u životu dogodilo). Napokon, ispitanici su procijenili je li opisana situacija za njih predstavljala prijetnju, gubitak ili izazov.

U ovom radu uzeli smo u obzir samo skupine ispitanika koji su stresnu situaciju procijenili kao prijetnju ili gubitak. Ispitanici su zatim, odgovarajući na 66 tvrdnji revidiranog Upitnika o načinima suočavanja sa stresom, procjenjivali jesu li u konkretnoj situaciji rabili ponašanje ili razmišljanje navedeno u tvrdnji. Pritom su odgovarali na Likertovoj skali koja je imala četiri stupnja od 0 (nije primjenjivo i/ili nije korišteno) do 3 (izrazito korišteno).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

Budući da se pokazalo da na različitim populacijama faktorske strukture skale variraju do neke mjere, metodom faktorske analize rezultata, dobivenih primjenom skale na našem uzorku, utvrđene su bazične dimenzije, odnosno strategije suočavanja koje se mjere Upitnikom načina suočavanja sa stresom. Eksploratorna faktorska analiza dala je 18 faktora čiji su karakteristični korijeni veći od jedan po Guttman-Kaiserovom kriteriju. Tih 18 faktora objašnjavaju 63,2 posto varijance rezultata. Po uzoru na faktorizacije Lazarusa i suradnika, koji su također dobili osam faktora (Aldwin i Revenson, 1987.; Folkman i sur., 1986.a), provedena je 8-faktorska analiza. Osam ekstrahiranih faktora dovedeni su u oblimin poziciju. Osam čestica koje su bile nisko saturirane s faktorom, a koje se ujedno po smislu nisu uklapale u faktor izbačene su i ponovno je rađena provjera 5-, 6-, 7- i 8-faktorske strukture skale na novodobivenih 58 čestica. Nakon oblimin rotacije pokazalo se da je najinterpretabilnija 8-faktorska struktura skale. Osam faktora objašnjavaju 42,6 posto ukupne varijance. Ovaj rezultat u skladu je s onima koje nalazimo u literaturi gdje postotak objašnjene varijance ove iste skale iznosi od 44 posto (Aldwin i Revenson, 1987.) do 46,2 posto (Folkman i sur., 1986.a).

Uspoređujući dobivene faktore s onima Lazarusa i suradnika može se utvrditi da je u velikoj mjeri ponovljena originalna faktorska struktura, što govori o valjanosti tog instrumenta.

Dobiveni su sljedeći faktori:

1. "Pozitivna nastojanja da se preoblikuje procjena" – odnosi se na napore da se situaciji da pozitivno značenje, s naglaskom na rastu i razvoju ličnosti ("Bio sam potaknut da učinim nešto kreativno." "Sazrio sam kao ličnost i/ili sam se promijenio nabolje.").

2. "Priželjkivanje/izbjegavanje" odnosi se na pokušaje razrješenja situacije u mašti (npr. "želio sam da situacija nestane ili nekako završi.").

3. "Distanciranje" – osoba se i dalje nastavlja konstruktivno ponašati, ali privremeno ne želi stresnoj situaciji pridavati preveliku težinu. Primjer čestice je: "Okrenuo sam se poslu ili nekoj drugoj aktivnosti da bih odvratio misli od problema." te "Nisam dopustio da me problem potpuno zaukupi, nisam htio pretjerano misliti o tome."

4. "Samookrivljavanje" – odnosi se na tendenciju da odgovornost za zbivanja pripišemo sebi samima ("Shvatio sam da sam upravo ja izazvao nevolju.").

5. "Primanje i traženje socijalne potpore" odnosi se na aktivnosti usmjerene ka dobivanju potpore ("Zatražio sam savjet rođaka ili prijatelja kojega cijenim.").



6. "Aktivno rješavanje problema" opisuje svjesne napore usmjerene na rješavanje problema (npr. "Izradio sam plan djelovanja i slijedio ga." ili "Znajući što valja učiniti, udvostručio sam napore.").

7. "Samokontrola" se odnosi na misli i postupke čiji je cilj reguliranje vlastitih emocija (npr. "Po mislima sam prebirao što ću reći ili učiniti.").

8. "Izbjegavanje i poricanje problema" – opisuju težnju izbjegavanja bavljenja stresnom situacijom, pri čemu osoba negira problem okrećući se destruktivnim aktivnostima (npr. "Da bih se bolje osjećao, okrenuo sam se jelu, piću, pušenju, drogama ili lijekovima.").

Kao mjera unutarnje konzistencije subskala upitnika izračunat je Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti. Rezultati su prikazani u tablici 1.

TABLICA 1 ➔  
Koeficijenti  
pouzdanosti subskala  
Upitnika načina  
suočavanja sa  
stresnim situacijama

	Broj čestica	Kronbach-alfa
OBL1	10	0.753
OBL2	7	0.744
OBL3	11	0.732
OBL4	5	0.677
OBL5	5	0.622
OBL6	9	0.788
OBL7	6	0.535
OBL8	5	0.499
UKUPNO	58	

Pouzdanosti pojedinih faktora, odnosno, subskala zadovoljavajuće su za prvih šest faktora. Problematične su pouzdanosti subskala OBL7: Samokontrola (alfa=0,535) i OBL8: Izbjegavanje i poricanje problema (alfa=0,449), zbog čega se nameće potreba da te dvije skale u obradi rezultata koja slijedi s oprezom interpretiramo. Činjenica da su i drugi autori rabili faktore koji su bili zanimljivi i logički interpretabilni (Folkman i Lazarus, 1985.) navela nas je da razmotrimo i ova posljednja dva faktora.

## REZULTATI I DISKUSIJA

U ovom radu bilo je ispitivano suočavanje sa svakodnevnim stresnim situacijama. Iako su podaci bili prikupljeni u razdoblju rata, činjenica da su bili prikupljeni u zagrebačkoj populaciji, dakle na području koje nije bilo izravno izloženo ratnim stradanjima, omogućila nam je da zahvatimo svakodnevne probleme (Miller, 1980.; Roskies, 1991.), a ne važne životne promjene koje su po intenzitetu jače od svakodnevnog stresa, a po frekvenciji pojavljivanja relativno rijetke.

Radi kontrole varijable "intenzitet stresa", svi ispitanici procjenjivali su intenzitet stresnosti događaja koji su opisali



na skali od 0 do 6. Analiza varijance pokazala je da se po intenzitetu stresnog događaja odrasli i adolescenti ne razlikuju značajno, kao niti odrasli i adolescenti u kontekstu prijetnje i gubitka. Statistički značajna razlika ( $p=0.002$ ) u procijenjenom intenzitetu stresnog događaja dobivena je kod muških i ženskih ispitanika. Kod muških ispitanika prosječni intenzitet stresa iznosio je  $M=4,05$ ,  $SD=1,23$ , a kod ženskih  $M=4,53$ ,  $SD=1,03$ . Također je ustanovljeno da se po intenzitetu stresa značajno razlikuju ( $p=0,02$ ) muškarci, žene, mladići i djevojke. Ponovno su žene i djevojke procjenjivale veće intenzitete stresa. Prosječni procijenjeni intenzitet kod mladića je  $M=4,03$ ,  $SD=1,21$ , kod djevojaka  $M=4,51$ ,  $SD=0,99$ , kod muškaraca  $M=4,09$ ,  $SD=1,28$ , a kod žena  $M=4,58$ ,  $SD=1,17$ . Dvosmjerna analiza varijance pokazala je da spol, a ne dob pridonosi značajnosti razlike subjektivno procijenjenog intenziteta stresa kod mladića, djevojaka, muškaraca i žena. To što su ženski ispitanici u svojim procjenama stresnih doživljaja ekstremniji u skladu je s rezultatima Fowler Kerry i Lander (1991.) koje su pokazale da su djevojke sklone precijeniti bol za razliku od mladića koji su skloni bol podcijeniti.

### Diskriminativna analiza

Da bismo odgovorili na postavljena pitanja razlikuju li se po načinima suočavanja:

- a) skupine odraslih i adolescenata (dob),
  - b) skupina adolescentnih ispitanika koji su opisanu stresnu situaciju procijenili kao prijetnju, adolescenti koji su stresnu situaciju procijenili kao gubitak, odrasli koji su stresnu situaciju procijenili kao prijetnju i odrasli koji su stresnu situaciju procijenili kao gubitak (dob i kontekst),
  - c) muški i ženski ispitanici (spol),
  - d) mladići, djevojke, muškarci i žene (dob i spol),
- provedene su četiri diskriminativne analize.

U diskriminativnoj analizi bili su rabljeni faktorski skоровi. Najprije je dobiven faktorski rezultat na svakom faktoru zbrajanjem procjena na česticama koje čine taj faktor, odnosno subskalu suočavanja, i dijeljenjem tog zbroja s brojem čestica, a zatim je faktorski rezultat bio standardiziran: aritmetičkoj sredini svih faktora pridružena je vrijednost 0, tako da rezultati na pojedinim faktorima variraju u rasponu od -3 do +3.

a) Prva diskriminativna analiza pokazala je da postoje značajne razlike u načinima suočavanja odraslih i adolescenata. Vrijednosti diskriminativne funkcije navedene su u tablici 2.

Pregledom tablice 3. moguće je utvrditi da ovoj razlici najviše pridonosi "Aktivno rješavanje problema" koje više ra-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

TABLICA 2 ⇨

Vrijednosti diskriminativne funkcije (skupine: adolescenti, odrasli) za osam faktorskih skorova načina suočavanja sa stresom

be odrasli od adolescenata (smjer razlike vidljiv je iz tablice 4. u kojoj su navedeni rezultati univarijatne statistike: aritmetičke sredine i standardne devijacije osam faktorskih rezultata načina suočavanja sa stresom) te "Priželjkivanje-izbjegavanje", "Samookrivljavanje" i "Izbjegavanje i poricanje problema" koje više rabe adolescenti.

Kanonička korelacija	0.55
Wilksov lambda	0.70
Hi-kvadrat	66.94
Stupnjevi slobode	8
Značajnost	0.00

TABLICA 3 ⇨

Standardizirani koeficijenti i korelacije načina suočavanja sa stresom s diskriminativnom funkcijom (skupine: adolescenti i odrasli)

Načini suočavanja:	Standardizirani diskriminacijski koeficijenti	Korelacije s funkcijom
1. Pozitivna nastojanja da se preoblikuje procjena	-0.273	-0.147
2. Priželjkivanje-izbjegavanje	0.420	0.253
3. Distanciranje	-0.143	-0.068
4. Samookrivljavanje	0.539	0.473
5. Primanje i traženje socijalne podrške	0.015	-0.007
6. Aktivno rješavanje problema	-0.716	-0.538
7. Samokontrola	0.139	0.072
8. Izbjegavanje i poricanje problema	0.562	0.287

TABLICA 4 ⇨

Deskriptivna statistika skupina (prema dobi: adolescenti i odrasli) i univarijatni F-omjeri za osam faktorskih skorova načina suočavanja sa stresom

Faktori	Adolescenti		Odrasli		F-omjer	p
	M	SD	M	SD		
OBL1	-0.083	1.07	0.133	0.98	1.76	0.19
OBL2	0.119	1.01	-0.247	1.05	5.27	0.02
OBL3	-0.061	0.98	0.037	1.13	0.38	0.54
OBL4	0.205	1.11	-0.474	0.77	18.37	0.00
OBL5	0.008	0.99	0.019	1.10	0.00	0.95
OBL6	-0.214	0.97	0.605	1.04	27.91	0.00
OBL7	0.053	0.94	-0.049	1.15	0.43	0.51
OBL8	0.168	1.07	-0.237	0.81	6.78	0.01

Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima Pricea i Dunlapa (Price i Dunlap, 1988.) koji su zaključili uspoređujući mlade ljude i odrasle, da su odrasli skloniji tome da se u stresnim situacijama oslone na logičku analizu, rješavanje problema i traženje informacija, a da mladi ove načine suočavanja rabe manje, a više se oslanjaju na tehnike izbjegavanja, neprijateljsku reakciju i samookrivljavanje. Dobiveni rezultati također su u skladu s rezultatima Irion i Blanchard-Fields (1987.). Zanimljivo je napomenuti da su studije u kojima su dobne

razlike dobivene, uključivale u uzorak adolescentne ispitanike. Drugim istraživanjima dobnih razlika u suočavanju u kojima nisu bili uključeni adolescenti (Folkman i Lazarus, 1980.; McCrae, 1982.) nije utvrđena povezanost dobi i suočavanja. Čini se da je suočavanje od mlade do kasne odrasle dobi relativno stabilno, ali da postoje razlike između načina na koji se suočavaju adolescenti i onoga na koji se suočavaju odrasli.

U ovom radu nismo se bavili rezultatom suočavanja. Sam Lazarus suočavanje definira bez obzira na rezultat, odnosno u njegovoj teoriji svaki je način suočavanja dobar ako pomaže osobi da razriješi ili ublaži stresnu situaciju. Međutim, različiti autori slažu se da je učinkovitije aktivno suočavanje primjereno stvarnosti, odnosno suočavanje usmjereno na rješavanje problema uz emocionalnu kontrolu, od pasivnog rezignirajućeg i eskapističkog suočavanja u kojem dolazi do deformacije stvarnosti i/ili suočavanja fokusiranog na emocije (Aldwin i Revenson, 1987.; Arambašić, 1994.; Billings i Moos, 1981.; Folkman i sur., 1986.b; Heim, 1988.; Pearlin i Schooler, 1978.; Rijavec i Donevski 1994.; Weber, 1990.).

Ovaj rad podržava hipotezu da su adaptivni procesi suočavanja, pri čemu se misli na aktivno rješavanje problema, karakteristični za kasniju odraslu dob.

Te rezultate mogli bismo objasniti činjenicom da su adolescenti u fazi emocionalnog i socijalnog sazrijevanja i učenja (Labouvie-Vief i sur., 1987.; Rieman, 1992.; Tonge, 1988.) te da je razdoblje adolescencije burno razvojno razdoblje za vrijeme kojega se tek usvajaju načini na koje će osoba primjereno reagirati na vrlo kompleksne problemske situacije koje dolaze u odrasloj dobi.

Adolescenti, zbog ograničenog iskustva, imaju manje znanja o tome koje su mogućnosti suočavanja sa stresom. Stariji, iz vlastitog iskustva ili poznavajući iskustvo drugih ljudi, znaju da postoji više mogućnosti za rješavanje stresne situacije. Adolescenti, zbog svoje mladosti, nisu imali prilike proći složene oblike učenja te steći vještine za suočavanje s pojedinim problemskim situacijama.

Vještine su integrirani sklopovi radnji, vrlo različite po svojoj prirodi i složenosti. (Kreč i Kračfeld, 1978.). Adolescenti, za razliku od odraslih, nisu imali dosta vremena isprobavati različite mogućnosti, dobivati povratne informacije iz okoline, vježbati vještine u vrlo različitim kontekstima i tako steći socijalne, verbalne, mehaničke i druge vještine.

Dobiveni rezultati u ovom istraživanju mogli bi se objasniti i činjenicom da su različite mogućnosti kontrole stresne situacije kod odraslih i adolescenata. Ranija istraživanja (Folkman i Lazarus, 1980.; Folkman i Lazarus, 1985.; Folkman i

sur., 1986.a) pokazala su da se u stresnim situacijama koje se mogu kontrolirati, odnosno za koje je osoba procijenila da ih može promijeniti, ljudi više služe suočavanjem usmjerenim na problem, a suočavanje usmjereno na emocije više se rabi u situacijama u kojima osobe ne vide mogućnost, ili vide vrlo malu mogućnost, djelovanja na rezultat. U našem istraživanju adolescenti su više od odraslih bili skloni rabiti suočavanje usmjereno na emocije, a odrasli više od adolescenata suočavanja usmjereno na problem. Čini se da adolescenti, slično djeci, imaju manju mogućnost kontrole. Kao što navodi Kruse (Kruse, 1991.) ako uzmemo u obzir da se razumijevanje stresne situacije subjektivno doživljava kao trenutak kontrole, razumljivo je da djeca imaju puno manje mogućnosti u suočavanju s intenzivnim stresorima. Oni su zbog smanjenih mogućnosti razumijevanja stresne situacije izloženi svojim emocijama i imaju slabije mogućnosti da se od vlastitih osjećaja distanciraju.

Naše rezultate koji pokazuju da adolescenti rabe manje efikasne načine suočavanja, mogli bismo također dovesti u vezu s pojavom tzv. normativne anksioznosti. Studije s velikim brojem adolescentnih ispitanika pokazale su da njih 40 do 50 posto pate od anksioznosti (Tonge, 1988.). Taj je emocionalni distres prolazan i odrasli ga općenito nisu primjećivali. Ta se anksioznost ne može definirati kao poremećaj u medicinskom smislu. Povišena anksioznost u ranoj razvojnoj fazi može se objasniti činjenicom da pod normalnim okolnostima odrasli imaju, u usporedbi s djecom, puno bogatije mogućnosti reagiranja i suprotstavljanja anksioznosti: oni se mogu braniti, mogu razmisliti o svojoj situaciji, spoznati uzroke i povode anksioznosti, svoju anksioznost mogu nekome priopćiti i tako dobiti pomoć i razumijevanje, mogu ispravno procijeniti moguće opasnosti. Adolescenti, međutim, u situaciji u kojoj se počinju susretati sa sve složenijim problemima još uvijek rabe mehanizme koje su u najvećoj mjeri rabili u djetinjstvu.

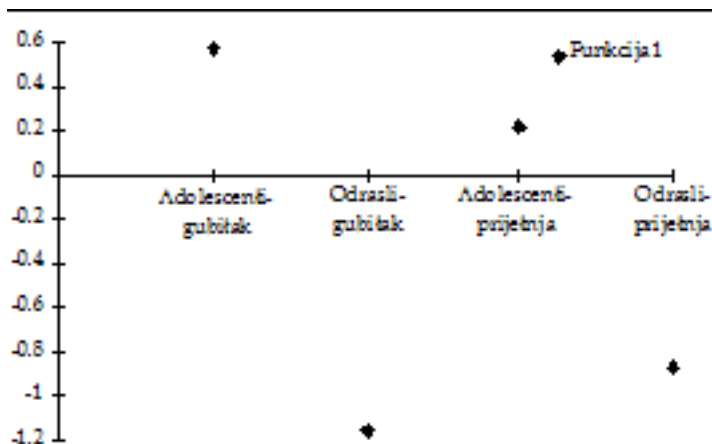
b) Druga diskriminativna analiza pokazala je da se odrasli u situaciji prijetnje, odrasli u situaciji gubitka, adolescenti u situaciji prijetnje i adolescenti u situaciji gubitka značajno razlikuju po načinima suočavanja (Vidjeti tablicu 5. u kojoj su prikazane vrijednosti diskriminativnih funkcija).

TABLICA 5  
Vrijednosti  
diskriminativnih  
funkcija (prema dobi i  
kontekstu:  
adolescenti-gubitak;  
odrasli-gubitak;  
adolescenti-prijetnja;  
odrasli-prijetnja) za  
osam faktorskih  
skorova načina  
suočavanja sa stresom

Redni broj funkcije	Kanonička korelacija	Wilksov lambda	Hi-kvadrat	SS	Značajnost
1	0.47	0.61	81.66	24	0.00
2	0.08	0.90	18.21	14	0.20
3	0.03	0.97	5.62	6	0.47

SLIKA 1 ⊕  
Grupni centriodi  
skupina:  
adolescenti-gubitak,  
odrasli-gubitak,  
adolescenti-prijetnja i  
odrasli-prijetnja u  
diskriminacijskom  
prostoru

je da prva diskriminativna funkcija značajno razlikuje skupine odraslih od skupina adolescenata.



To je dokaz da se razlike u suočavanju ove četiri skupine mogu objasniti razvojnom teorijom odnosa dobi i suočavanja koja pretpostavlja da se načini suočavanja mijenjaju s razvojem dobi, što je u skladu s rezultatima koje je dobio Vaillant (vidjeti Rueger i sur., 1990.), a djelomično u skladu s rezultatima Folkman et al. (Folkman i sur., 1987.) koji su zaključili da je dobne razlike u suočavanju općenito moguće objasniti razvojnom teorijom.

Diskriminativnoj funkciji najviše pridonose, kao što je vidljivo iz tablice 6., "Aktivno rješavanje problema" koje više rabe odrasli (smjer razlike vidljiv je iz tablice 7.) te "Priželjkiivanje-izbjegavanje", "Samookrivljavanje", i "Izbjegavanje i poricanje problema" koje više rabe adolescenti.

Dakle, ponovno se dominantnom pokazala dobna razlika: ponovno je smjer razlikovanja bio takav da su suočavanja usmjerena na emocije više rabili adolescenti, suočavanje usmjereno na problem odraslih.

TABLICA 6 ⊕  
Standardizirani  
koeficijenti i korelacije  
načina suočavanja sa  
stresom sa značajnom  
diskriminativnom  
funkcijom (skupine:  
adolescenti-gubitak;  
odrasli-gubitak;  
adolescenti-prijetnja;  
odrasli-prijetnja)

Načini suočavanja:	Standardizirani diskriminacijski koeficijenti	Korelacije s funkcijom
1. Pozitivna nastojanja da se preoblikuje procjena	-0.299	-0.105
2. Piželjkivanje-izbjegavanje	0.322	0.141
3. Distanciranje	-0.026	0.001
4. Samookrivljavanje	0.526	0.459
5. Primanje i traženje socijalne podrške	-0.081	-0.058
6. Aktivno rješavanje problema	-0.751	-0.575
7. Samokontrola	0.123	0.075
8. Izbjegavanje i poricanje problema	0.610	0.387

**TABLICA 7** ➔  
Deskriptivna statistika  
skupina i univarijantni  
F-omjeri za osam  
faktorskih skorova  
načina suočavanja  
sa stresom

Faktori	Adolescenti: gubitak		Odrasli: gubitak		Adolescenti: prijetnja		Odrasli: prijetnja		F-omjer	p
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
OBL1	0.021	1.09	0.342	0.92	-0.231	1.08	0.019	1.02	1.33	0.27
OBL2	-0.018	0.93	-0.188	1.29	0.447	1.07	-0.106	0.89	3.15	0.03
OBL3	0.055	0.95	0.067	1.02	-0.188	0.94	-0.032	1.19	0.62	0.60
OBL4	0.128	0.99	-0.603	0.87	0.070	1.03	-0.492	0.68	5.61	0.00
OBL5	0.026	0.96	0.360	1.30	0.023	1.04	-0.028	0.95	0.62	0.60
OBL6	-0.380	0.88	0.467	0.92	0.016	1.05	0.610	1.14	9.32	0.00
OBL7	0.111	0.86	0.261	1.49	-0.048	1.00	-0.205	0.94	1.21	0.31
OBL8	0.329	1.09	-0.410	0.99	0.012	0.94	-0.247	0.70	4.36	0.01

U kratkom predistraživanju pokazalo se da u ovoj populaciji vrlo mali postotak ispitanika situaciju procjenjuje kao izazov, pa su razmotrene samo skupine ispitanika koje su stresnu situaciju procijenile kao prijetnju ili gubitak. Da je uz subjektivno procijenjen kontekst prijetnje i gubitka bio uključen još i kontekst izazova, dobivene razlike vjerojatno bi bile još izraženije, odnosno, osobe koje su situaciju procijenile kao izazov još bi više rabile "zrele" načine suočavanja. Izazov implicira, uz anticipaciju, moguće štete, prije svega subjektivno opaženu mogućnost uspješnog suočavanja, mogućnost vlastitog rasta i razvoja, priliku za jačanje osjećaja vlastite vrijednosti i samostalnosti.

c) Treća diskriminativna analiza pokazala je da se po načinima suočavanja značajno razlikuju muški od ženskih ispitanika. Vrijednosti diskriminativne funkcije navedene su u tablici 8.

**TABLICA 8** ➔  
Vrijednosti diskriminativne funkcije (skupine: muški i ženski ispitanici) za osam faktorskih skorova načina suočavanja sa stresom

Kanonička korelacija	0.39
Wilksov lambda	0.85
Hi-kvadrat	31.27
Stupnjevi slobode	8
Značajnost	0.00

Kao što je vidljivo iz tablice 9., diskriminativnoj funkciji najviše pridonose "Priželjkivanje-izbjegavanje", "Izbjegavanje i poricanje problema", "Primanje i traženje socijalne podrške" i "Samokontrola" koje više rabe ženski od muških ispitanika (smjer razlike vidljiv je iz tablice 10.).

U prve dvije diskriminativne analize univarijantni plan u velikoj je mjeri korespondirao s multivarijantnim. To ne mora uvijek biti slučaj, odstupanja na multivarijantnom planu mogu se očekivati, jer se tu, za razliku od univarijantnog plana, u obzir uzimaju korelacije među prediktorskim varijablama.

Budući da su skupinu ženskih ispitanika činile žene i djevojke, a skupinu muških ispitanika muškarci i mladići, dobivene razlike mogu se pripisati heterogenosti skupina, što je

potvrdila sljedeća diskriminativna analiza u kojoj je u obzir uzeta dobna razlika muških i ženskih ispitanika.

TABLICA 9 ➔  
Standardizirani koeficijenti i korelacije načina suočavanja sa stresom s diskriminativnom funkcijom (skupine: muški i ženski ispitanici)

Načini suočavanja:	Standardizirani diskriminacijski koeficijenti	Korelacije s funkcijom
1. Pozitivna nastojanja da se preoblikuje procjena	0.221	0.127
2. Priželjkivanje-izbjegavanje	0.764	0.519
3. Distanciranje	-0.217	-0.231
4. Samookrivljavanje	0.098	-0.056
5. Primanje i traženje socijalne podrške	0.508	0.320
6. Aktivno rješavanje problema	-0.085	-0.151
7. Samokontrola	0.516	0.295
8. Izbjegavanje i poricanje problema	0.545	0.373

TABLICA 10 ➔  
Deskriptivna statistika skupina prema spolu i univarijantni F-omjeri za osam faktorskih skorova načina suočavanja sa stresom

Faktori	Muškarci		Žene		F-omjer	p
	M	SD	M	SD		
OBL1	-0.066	1.09	0.048	0.99	0.56	0.46
OBL2	-0.182	0.95	0.267	1.09	9.35	0.00
OBL3	0.054	1.07	-0.148	0.96	1.86	0.17
OBL4	0.200	1.14	-0.031	0.95	0.11	0.74
OBL5	-0.106	1.03	0.173	0.99	3.56	0.06
OBL6	0.093	1.10	-0.045	1.01	0.80	0.37
OBL7	-0.085	0.962	0.167	1.05	3.01	0.08
OBL8	-0.090	0.970	0.230	1.05	4.83	0.03

d) Diskriminativna analiza muškaraca, žena, mladića i djevojaka po faktorima suočavanja. Četiri skupine ispitanika značajno su se razlikovale na dvije diskriminativne funkcije. Vrijednosti diskriminativnih funkcija navedene su u tablici 11.

TABLICA 11 ➔  
Vrijednosti diskriminativnih funkcija (skupine: mladići, djevojke, muškarci, žene) i univarijantni F-omjeri za osam faktorskih skorova načina suočavanja sa stresom

Redni broj funkcije	Kanonička korelacija	Wilksov lambda	Hi-kvadrat	Stupnjevi slobode	Značajnost
1	0.54	0.56	108.42	24	0.00
2	0.12	0.86	28.03	14	0.01
3	0.03	0.97	6.29	6	0.39

Kao što je vidljivo iz slike 2, na kojoj su prikazani grupni centri, prva diskriminativna funkcija razlikuje dvije skupine odraslih od dvije skupine adolescenata, dakle, ponovno se dominantnom pokazala dobna razlika.

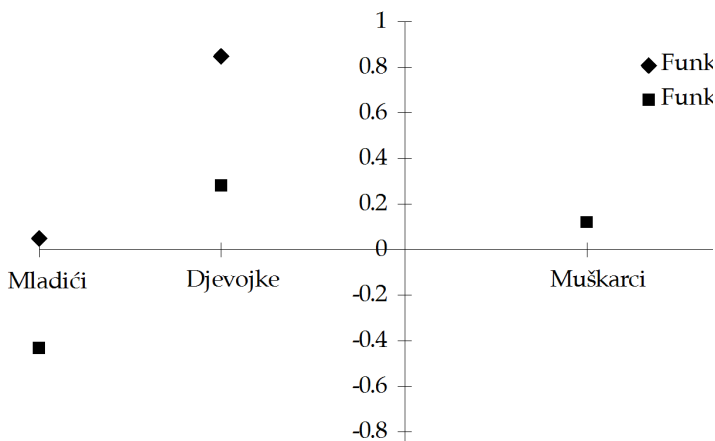
Toj razlici najviše pridonosi "Aktivno rješavanje problema" (tablica 12.) koje odrasli rabe značajno više od adolescenata (smjer razlike vidljiv je iz tablice 13.)

Ovaj rezultat, protivno rezultatima Pearlina i Schoolera (Pearlin i Schooler, 1978.), te Billingsa i Moosa (Billings i Moos, 1981.) kod kojih su u uzorak bili uključeni muškarci i žene koji



nisu bili izjednačeni po socijalnom statusu i naobrazbi, govori u prilog istraživanjima u kojima su žene po relevantnim varijablama bile izjednačene s muškarcima (prema Hudek, 1994.).

SLIKA 2  
Grupni centroidi mladića, djevojaka, muškaraca i žena u diskriminacijskom prostoru




U ovom su radu i muškarci i žene bili izjednačeni po izobrazbenoj razini te statusu zaposlenosti. Mladići i djevojke bili su izjednačeni po školskim aktivnostima.

Zanimljivo je da rezultati diskriminativne analize muških i ženskih ispitanika, nekorrigirani za dob, daju prividno vrlo interpretabilne rezultate koje je moguće potkrijepiti i rezultatima u literaturi (Billings i Moos, 1981.; Pearlin i Scholer, 1978.). Budući da su muškarci i žene u puno većoj mjeri izjednačeni po načinu života nego što je tako kad se uspoređuju adolescenti i odrasli, bilo je za očekivati da spolne razlike u suočavanju neće biti velike.

TABLICA 12  
Standardizirani koeficijenti i korelacije načina suočavanja sa stresom sa značajnim diskriminativnim funkcijama (skupine: mladići, djevojke, muškarci, žene)

	Funkcija 1: Standardizirani diskriminacijski koeficijenti	Funkcija 2: Standardizirani diskriminacijski koeficijenti	Korelacije s funkcijom	Korelacije s funkcijom
1. Pozitivna nastojanja da se preoblikuje procjena	-0.187	-0.097	0.373	0.240
2. Priželjkivanje-izbjegavanje	0.618	0.369	0.539	0.416*
3. Distanciranje	-0.254	-0.155	-0.242	-0.299
4. Samookrivljavanje	0.449	0.339	-0.359	-0.545*
5. Primanje i traženje socijalne podrške	0.147	0.060	0.461	0.318
6. Aktivno rješavanje problema	-0.648	-0.501*	0.401	-0.356
7. Samokontrola	0.237	0.135	0.440	0.267*
8. Izbjegavanje i poricanje problema	0.623	0.305	0.115	0.101

Druga diskriminativna funkcija, koja je po svojoj snazi puno slabija od prve, po načinima suočavanja značajno razlikuje skupinu mladića od sve tri preostale skupine. Drugoj diskriminativnoj funkciji najviše pridonose "Priželjkivanje-izbje-

TABLICA 13   
Deskriptivna statistika  
skupina prema dobi i  
spolu i univarijantni  
F-omjeri za osam  
faktorskih skorova  
načina suočavanja sa  
stresom

Faktori	Mladići		Djevojke		Muškarci		Žene		F-omjer	p
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
OBL1	-0.117	1.13	-0.044	1.00	0.033	1.00	0.314	0.94	0.96	0.41
OBL2	-0.160	0.94	0.457	0.99	-0.225	0.98	-0.286	1.19	6.18	0.00
OBL3	0.120	1.03	-0.281	0.87	-0.073	1.14	-0.236	1.12	2.28	0.08
OBL4	0.271	1.22	0.124	0.95	-0.469	0.76	-0.483	0.80	6.31	0.00
OBL5	-0.104	1.01	0.144	0.97	-0.112	1.10	-0.255	1.07	1.24	0.30
OBL6	-0.150	1.05	-0.292	0.86	0.567	1.04	0.674	1.07	9.52	0.00
OBL7	-0.081	0.87	0.216	0.99	-0.092	1.13	0.027	1.21	1.18	0.32
OBL8	0.045	1.02	0.318	1.11	-0.353	0.81	-0.027	0.79	3.62	0.01

gavanje", "Samookrivljanje" i "Samokontrola" (tablica 12.). Smjer razlikovanja je takav (tablica 13.) da mladići rabe manje "Priželjkivanje-izbjegavanje" i "Samokontrolu", a više "Samookrivljanje" u suočavanju sa stresnom situacijom nego preostale tri skupine ispitanika.

Ovaj bi se rezultat mogao interpretirati s gledišta osjećaja krivice koji je najuže povezan sa samookrivljanjem. Prevelike obveze za dijete preopterećuju sposobnosti djeteta da se odgovorno ponaša te mogu dovesti do osjećaja kronične krivice (prema Irion i Blanchard-Fields, 1987.). Osjećaj krivice predstavlja jedan od najvažnijih mehanizama pomoću kojih se pojedinac socijalizira i ključni je faktor u razvoju osobne i socijalne odgovornosti (Kruse, 1991.).

To što se u blagoj mjeri mladići po načinima suočavanja razlikuju od muškaraca, žena, i djevojaka mogli bismo pripisati tome što se u fazi socijalizacije dječaka u društvu u kojoj su nazočni elementi patrijarhalnog odgoja, dječacima nameću veće odgovornosti nego djevojčicama. Oni još ne raspolažu primjerenim mehanizmima suočavanja s tim odgovornostima, doživljavaju pojačani osjećaj krivice i više rabe samookrivljanje kao način suočavanja.

U budućim ispitivanjima dobnih razlika u suočavanju bilo bi dobro uključiti još i varijable socijalnog rezoniranja (Blanchard-Fields i Irion, 1987.) te razvojne razine ega (Labouvie-Vief i sur., 1987.) za koje se čini da su usko povezane s dobnim razlikama.

Vjerujemo da rezultati ovog rada, osim teorijske vrijednosti, mogu imati i praktičnu primjenu u psihosocijalnom radu s ljudima izloženim intenzivnim stresorima.

Podaci o normativnom suočavanju, tj. podaci o načinima suočavanja karakterističnim za određene skupine ljudi korisni su iz dva razloga: prvi je da se utvrde preferencije u suočavanju pojedinih skupina ljudi radi stjecanja uvida u repertoar suočavanja koja ti ljudi rabe, a drugi je dobivanje podataka o najrazličitijim načinima suočavanja ljudskog bića koji bi se mogli koristiti radi proširivanja repertoara suočavanja s kojim neka osoba raspolaže.

Lazarus suočavanje definira bez obzira na rezultat suočavanja, po njegovu mišljenju svi su oblici suočavanja dobri ako omogućavaju osobi da u određenoj situaciji razriješi svoj problem, minimalizira stres ili prihvati novonastalu situaciju.

Kad je riječ o suočavanju, čini se da bi najbolje bilo stalno isprobavati mogućnosti i tako povećavati varijabilitet vlastitih potencijalnih reakcija (Lazarus i Launier, 1981.) te da je manje važno imati jedno osobito moćno oružje u svojem arsenalu, a puno važnije posjedovati čitav niz različitih oružja (Pearlin i Schooler, 1978:13).

## ZAKLJUČCI

---

1. Rezultati pokazuju da u suočavanju sa svakodnevnim stresnim situacijama odrasli značajno više od adolescenata rabe aktivno rješavanje problema, a adolescenti značajno više od odraslih rabe priželjkivanje-izbjegavanje, samookrivljavanje te izbjegavanje i poricanje problema.

2. Odrasli u situaciji gubitka i odrasli u situaciji prijetnje značajno se razlikuju po osam načina suočavanja sa stresnom situacijom od adolescenata u situaciji gubitka i adolescenata u situaciji prijetnje. Ponovljena je dobna razlika: bez obzira na subjektivno procijenjen kontekst odrasli su i dalje skloniji rabiti aktivno rješavanje problema kao način suočavanja, a adolescenti više rabe priželjkivanje izbjegavanje, samookrivljavanje te izbjegavanje i poricanje problema. Na osnovi toga možemo zaključiti da se razlike u suočavanju odraslih i adolescenata mogu objasniti razvojnom teorijom odnosa dobi i suočavanja koja pretpostavlja da se načini suočavanja mijenjaju s razvojnom dobi.

3. Gledano ukupno, prema načinima suočavanja značajno se razlikuju ženski od muških ispitanika. Ženski ispitanici su značajno više od muških ispitanika skloni rabiti priželjkivanje-izbjegavanje te izbjegavanje i poricanje problema, primanje i traženje socijalne potpore i samokontrolu.

4. Kad se spolne razlike detaljnije analiziraju i kad se muški i ženski ispitanici korigiraju za dob, dakle kad se po načinima suočavanja usporede mladići, djevojke, muškarci i žene, spolne se razlike u suočavanju u velikoj mjeri gube. Ponovno postaju dominantne dobne razlike: ponovno odrasli značajno više koriste aktivno rješavanje problema od adolescenata. Blaže izražena razlika u načinima suočavanja muškaraca, žena, mladića i djevojaka nazočna je u diferencijaciji mladića s jedne strane i preostale tri skupine s druge strane. Mladići rabe manje priželjkivanje-izbjegavanje i samokontrolu, a više samookrivljavanje od preostale tri skupine ispitanika.

## LITERATURA

---

Arambašić, L. (1994.), *Provjera nekih postavki Lazarusova modela stresa i načina suočavanja sa stresom* (disertacija), Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

Aldwin, C. M., Revenson, T. A. (1987.), Does coping help? A reexamination of the relation between coping and mental health, *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(2): 337-348.

Billings, A. G., Moos, R. H. (1981.), The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events, *Journal of Behavioral Medicine*, 4(2): 139-157.

Cohen, F. (1991.), Measurement of Coping. U: *Stress and Coping. An Anthology*. 3. izd. (str. 228-245), New York, Columbia University Press.

Blanchard-Fields, F., Irion, J. C. (1987.), Coping strategies from the perspective of two developmental markers: age and social reasoning, *Journal of Genetic Psychology*, 149(2): 141-151.

Felton, B. J., Revenson, T. A. (1987.), Age differences in coping with chronic illness, *Psychology and Aging*, 2(2): 164-170.

Folkman, S., Lazarus, R. S. (1980.), An analysis of coping in a middle-aged community sample, *Journal of Health and Social Behavior*, 21: 219-239.

Folkman, S., Lazarus, R. S. (1985.), If it changes it must be a process: study of emotion and coping during three stages of a college examination, *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1): 150-170.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., Gruen, R. J. (1986.a), Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes, *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5): 992-1003.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J., DeLongis, A. (1986.b), Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms, *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3): 571-579.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Pimley, S., Novacek, J. (1987.), Age differences in stress and coping processes, *Psychology and Aging*, 2(2): 171-184.

Fowler Kerry, S., Lander, J. (1991.), Assessment of sex differences in children's and adolescents' self reported pain from venipuncture, *Journal of Pediatric Psychology*, 16: 783-793.

Heim, E. (1988.), Coping und Adaptivitaet: Gibt es geeignetes oder ungeeignetes Coping?, *Psychother. med. Psychol.*, 38: 8-18.

Hudek Knežević, J. (1994.), *Suočavanje sa stresnim situacijama izazvanim konfliktom između profesionalne i obiteljske uloge. Uloga stilova suočavanja, samopoimanja i percepcije socijalne okoline* (disertacija), Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za psihologiju.

Irion, J. C., Blanchard-Fields, F. (1987.), A cross-sectional comparison of adaptive coping in adulthood, *Journal of Gerontology*, 42(5): 502-504.

Kreč, D., Kračfeld, R. (1978.), *Elementi psihologije*, 4. izdanje, Beograd, Naučna knjiga.

Krohne, H. W. (1990.), Stress und Stressbewaeltigung, U: Schwarzer, R. (Hrsg), *Gesundheitspsychologie* (str. 263-278), Göttingen, Verlag für Psychologie Dr. C. J. Hogrefe.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

Kruse, O. (1991.), *Emotionsentwicklung und Neurosenentstehung. Perspektiven einer klinischen Entwicklungspsychologie* (str. 61-158), Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag.

Labouvie-Vief, G., Hakim-Larson, J., Hobart, C. J. (1987.), Age, ego level, and the life-span development of coping and defense processes, *Psychology of Aging*, 2: 286-293.

Lazarus, R. S., Launier, R. (1981.) Stressbezogene Transaktionen zwischen Person und Umwelt, U: Nitsch, J. R. (ur.), *Stress* (str. 213-259), Bern, Verlag Hans Huber.

Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984.), *Stress, appraisal and Coping*, New York, Springer Publishing Company.

Lazarus, R. S., Folkman, S. (1991.) The concept of Coping. U: Monat A, Lazarus RS, (ur.), *Stress and Coping. An Anthology*, 3. ed. (str. 189-206), New York, Columbia University Press.

McCrae, R. R. (1982.), Age differences in the use of coping mechanisms, *Journal of Gerontology*, 37(4): 454-460.

Mc Crae, R. R. (1989.), Age differences and changes in the use of coping mechanisms, *Journal of Gerontology*, 44(6): 161-169.

Miller, N. E. (1980.), Applications of learning and biofeedback to psychiatry and medicine, U: Kaplan HI, Feedman AM, Sadock BJ (ur.), *Comprehensive textbook of Psychiatry* (str. 468-484), 3. izd., Baltimore, Williams and Wilkins.

Monat, A., Lazarus, R. S. (ur.) (1991.), *Stress and Coping. An Anthology*, 3. izd., New York, Columbia University Press.

Nitsch, J. R. (ur.) (1981.), *Stress*, Bern, Verlag Hans Huber.

Pearlin, L. I., Schooler, C. (1978.), The structure of coping, *Journal of Health and Social Behavior*, 19: 2-21.

Petrović, I. (1984.), Neki aspekti psihološkog stresa i bolesti, *Primenjena psihologija*, 5: 231-240.

Price, D. Z., Dunlap, L. H. Stress and coping of adults and young adults in economically uncertain rural areas, *Lifestyles: Family and Economic Issues*, 9: 123-144.

Rieman, A. (1992.), *Grundformen der Angst*, München, Ernst Reinhardt Verlag.

Rijavec, M., Donevski, I. (1994.), Coping strategies and the resolution of stressful situations, *Psychiatria Danubina*, 6(1-2): 93-97.

Roskies, E. (1991.), Stress Management: A New Approach to Treatment, U: Monat, A., Lazarus, R. S. (ur.), *Stress and Coping. An Anthology* (3. izd.), New York, Columbia University Press.

Rueger, U., Blomert, A. F., Foerster, W. (1990.), *Coping*, Göttingen, Verlag fuer Medizinische psychologie im Verlag Vandenhoeck & Ruprecht.

Šimunović, V. (1994.), *Suočavanje adolescenata i odraslih sa stresom* (Magistarski rad), Zagreb, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Tennen i Herzberger (1985.), Ways of Coping Scale, U: Keyser, J. D. J., Sweetland, R. C. (ur.), *Test critiques* (str. 686-697), Kansas City, Test Corporation of America.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

Tonge, B. J. (1988.), *Anxiety in adolescence*, U: Noyes, R., Roth, M., Burrows, G. D., *Handbook of Anxiety*. Vol. 2. Classification, Etiological Factors and Associated Disturbances (str. 269-287), Amsterdam, Elsevier.

Vizek-Vidović, V. (1990.), *Stres u radu*, Zagreb, Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

Weber, H., *Emotionsbewaeltigung* (1990.), U: Schwarzer, R. (ur.), *Gesundheitspsychologie* (str. 279-294), Göttingen, Verlag fuer Psychologie Dr. C. J. Hogrefe.

## Adolescent and Adult Coping with Daily Hassles

Vlatka ŠIMUNOVIĆ  
County Hospital, Čakovec

In this study, which draws on the stress and coping theory, age and gender differences in coping with daily hassles were examined in a sample of 245 adults and adolescents by means of Ways of Coping Scale. The results indicate that adults endorsed more active problem solving in coping with daily hassles, while adolescents endorsed more avoidance and denial of problems, self-blame and wishful thinking – avoidance. Two interpretations of age differences in coping are evaluated: a developmental and a contextual interpretation. The findings support the developmental interpretation, which says, that there are inherent, stage-related changes in the ways people cope as they age. Gender differences emerged only when the results were not corrected for age. In analysing whether there were age and gender differences in the ways of coping again the age differences were dominant. Implications of these results for the development of adolescent and adult coping strategies are discussed.

## Adoleszenten und Erwachsene bei der Konfrontierung mit alltäglichen Streßsituationen

Vlatka ŠIMUNOVIĆ  
Gespantschafts Krankenhaus, Čakovec

Dieser Artikel, der auf der Streß- und Streßkonfrontierungstheorie gegründet ist, untersucht die alters- und geschlechtsbedingten Unterschiede in der Konfrontierung mit alltäglichen Streßsituationen. Anhaltspunkte liefern die Resultate einer Umfrage über die Art der Streßkonfrontierung, die unter 245 Erwachsenen und Jugendlichen durchgeführt wurde. Die Umfrageergebnisse zeigen, daß Erwachsene in Streßsituationen des Alltags weitaus mehr eine aktive Lösung von Problemen bevorzugen

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 3 (35),  
STR. 317-338

ŠIMUNOVIĆ, V.:  
SUOČAVANJE  
ADOLESCENATA...

als Adoleszenten, die eher dazu neigen, Problemen auszuweichen und sie zu abzuleugnen, sich selbst zu beschuldigen, bzw. Probleme heraufzubeschwören und sie dann zu ignorieren. Es wurden zwei Theorien geprüft, die altersbedingte Unterschiede bei der Konfrontierung mit Streß befürworten: eine evolutive und eine kontextuale Theorie. Die ermittelten Umfrageergebnisse sprechen für die evolutive Theorie, der zufolge sich die Arten der Konfrontierung mit den Jahren ändern, je nach den Wechselln, die den jeweiligen Alters- und Entwicklungsstufen inhärent sind. Geschlechtsbezogene Unterschiede traten nur dann in Erscheinung, wenn die Resultate nicht altersgemäß korrigiert wurden. Bei der Analyse der Frage, ob es alters- und geschlechtsbedingte Unterschiede in der Art und Weise der Streßkonfrontierung gibt, zeigte sich erneut, daß die Alterszugehörigkeit ausschlaggebend ist. Die Verfasserin erwägt abschließend die Möglichkeit, wie man die Resultate dieser Umfrage einsetzen könnte, um die Art und Weise der Auseinandersetzung mit Streß bei Erwachsenen und Adoleszenten zu verbessern.